

Küresel Şiddet ve Terör: İnsan Olma Onuruna Vurulan Darbe

Hasan ONAT*

ABSTRACT

Global Violence and Terror: A Blow Struck at the Human Honour.

Recently, a campaign towards the fact that violence and terror are connected with religion in general and with Islam in particular, and that Islamic culture has produced violence and terror has been intensively carried out. Although, the assuming of violence and terror a global dimension is directly related to "existential emptiness" which hopeless people fell down as a result of loss of sense, this loss of sense has been tried to be rooted and spread by means of identification of these two terms with Islam. In the world, none of religion does support directly the violence and terror; the most clear sign of senselessness. Violence and terror can be found in Islamic culture as much as everywhere mankind lives. Islamic culture in itself neither is a culture producing violence and terror, nor Muslims are terrorists. In this case, the main point to be questioned is not whether Islamic culture is inclined to produce violence and terror or not, rather is the fact that how the dominant values of Western civilisation such as democracy supremacy of law, human rights, which make this civilisation center of attraction, have been devastated by those claiming that they are representatives of this civilisation. In this article, it has been delt with that the fundamental paradigm bringing Western civilisation into existence should be inquired, starting from the fact that violence and terror, gaining a global currency, threaten the future of mankind, and in this process Western dominant values are ruined by Westerners themselves.

KEY WORDS: Islam, Western Civilisation, Violence and Terror, Existential Emptiness

"Uygarlık diye adlandırdığımız gelişme teknolojide, bilimde ve gücün kişisel olmayan bir biçimde kullanılışındaki gelişmedir; dürüstlükte yani ahlâkta bir gelişme değildir. Her teknolojik gelişme beraberinde bir güç artışı getirir ve güç de iyiye veya kötüye kullanılabilir. Günümüz toplumunun en ürkütücü yanı teknolojinin sağladığı gücün son zamanlarda şimdiye kadar görülmemiş bir ölçüde ve oranda artmasına karşın, çok büyümüş olan bu gücü kullananların ortalama ahlâk -veya ahlaksızlık- düzeylerinin ya sabit kalmış ya da daha aşağılara düşmüş olmasıdır" (Toynbee-İkada, Yaşamı Seçin, çev. Umut Arık, Ank. 1992, 353).

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. www.hasanonat.com

I

“Bir adama kırk gün deli dersenez, deli olur” sözüne uygun bir zihniyet yapısının içinde, adeta deli olmak için çırpınıp duruyoruz. Özellikle son iki asırdır, Roger Garaudy'nin “kültürel intihar” olarak tavsif ettiği Batı tipi bir “entegrizm”in, her yolu mübah addeden dayatması ile kuşatılmış bulunmaktayız¹. Garaudy'nin şu tespitleri, konumuz açısından dikkat çekicidir: “Üçüncü dünya ülkelerindeki entegrizm ve onun bütün şekilleri, Rönesansla birlikte Batı'nın kendi kültür ve gelişme modelini bu uluslara zorla kabul ettirme arzusundan doğmuştur”². Batı'nın bu tür yaklaşımını yansıtan en çarpıcı örneklerinden birisine E. Renan'ın ünlü “İslam ve İlim” konulu konuşmasında rastlamaktayız. Renan, “İslam, rasyonalizm veya ilim denilebilecek her şeyden çok uzaktır” diyerek³, Müslümanların, İslam dini düşüncelerini engellediği için gelişemeyeceklerini iddia etmiştir⁴. Batı'nın bu dayatmacı tavrı, Müslümanların özellikle okumuş yazmış kesimi üzerinde ciddi izler bırakmıştır. Daha da ötesi, Müslümanları, ağırlıklı olarak ya “bütünüyle ve her şeyiyle Batı”, ya da “bütünüyle ve her şeyiyle Batı karşıtlığı” şeklinde ifade edilebilecek bir zihniyet yarılmasına sürüklemiştir. Bugün gelinen noktada, tarih bilincini, özgüvenini büyük ölçüde kaybeden Müslümanlar, maalesef, din konusunda bile Batı'nın biçimlendirmesine açık hale geldiklerinin farkında bile değildirler. Avrupa, Almanya merkezli bir Avrupa İslam'ı oluşturma peşindedir. Amerika, “ılımlı İslam” yaratmak için uğraşmaktadır⁵. Müslümanlar da, ya egemen güçlerin gönüllü sözcülüğüne soyunmakta veya Shayegan'ın ifadesiyle “tarihte tatil” yapmaktadırlar. Oysa bir bütün halinde Batı'nın çabası kendi egemenliğini sürdürebilme çabasından başka bir şey değildir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bir “İstiklal Mücadelesi” sonrasında kurulduğu maalesef unutulmaktadır. Halkı Müslüman olan ülkelerin önemli bir kısmı 1940-1960 tarihleri arasında bağımsızlığına kavuşmuştur. Orta As-

1 R. Garaudy, “entegrizm”i şöyle tanımlar: “Entegrizm, dini veya siyasi olsun bir inancı, tarihinin bir önceki döneminde sahip olduğu kültür yapısı veya müesseseleriyle özdeşleştirmektir. Böylece mutlak bir doğruya malik olduğuna inanmak ve onun kabullenilmesini dayatmaktır”. *Entegrizm*, çev. K. B. Çileçöp, İst. 1995, 9.

2 R. Garaudy, aynı eser, 11.

3 N. Kemal, *Renan Müdafaaamesi*, haz. A. Küçük, İst. 1988, 69

4 E. Renan'ın “İslam ve İlim” başlığını taşıyan ünlü konuşmasında bu hususla ilgili ifadeleri şöyledir: “Çağımızın olaylarından biraz bilgisi olan herkes, Müslüman ülkelerin bugünkü geriliğini, İslam ile yönetilen devletlerin çöküşünü, kültür ve eğitimlerini yalnız bu dine dayandıran ırkların fikri bakımdan sıfır olduklarını açık olarak görür. Doğuda veya Afrika'da bulunmuş herkes, ister istemez, gerçek bir mü'minin zihninin kuşatıldığını, kafasının bu çeşit demir çemberlerle sarıldığını; bu çember yüzünden o kafanın ilme kapalı olduğunu; bir şey öğrenmek ve yeni bir fikre açılmak kabiliyetinden mahrum bulunduğunu hayretle görür”. *Renan Müdafaaamesi*, 68.

5 Bu konuda, Amerika'nın Müslümanlarla ilgili politikasının mimarlarından olan Daniel Pipes'in, www.jewishworldreview.com isimli sitede yer alan “Identifying Muslim Moderates” isimli yazısı oldukça dikkat çekici bir örnektir. Bu yazıda, “militan İslam'ın sorun, ılımlı İslam'ın” çözüm olduğu belirtilmekte ve kimin “ılımlı İslam”dan, kimin “militan İslam”dan yana olduğunu belirlemek için, şiddet, modernite, sekülerizm, İslami çoğulculuk, özdeşleştirme, militan İslam'a karşı çıkma, Batı'daki hedefler gibi konularda çeşitli sorular sorulmaktadır.

ya'daki Türk Cumhuriyetleri Doğu Bloku çöktükten sonra tarih sahnesine çıkmışlardır. Amerika'nın bütün çabası, 21. asırda da süper güç olarak varlığını koruyabilmeye yöneliktir. Bunun için de, sahip olduğu yüksek teknolojiyi geliştirmek ve dünya enerji kaynaklarına ve bunların güzergahlarına hakim olmak istemektedir. Bütün bunlar olup biterken de, İslam'ı içten, Batı çıkarlarına uygun bir şekilde dönüştürmeye ve Müslüman zihniyetini Batı tesirine bütünüyle açık hale getirmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda son kullanılan malzeme, "şiddet ve terör"dür. Özellikle Doğu Bloku çöktükten sonra İslam, şiddet ve terörle birlikte anılır olmuştur. Müslümanların kendilerini terörist olarak hissetmeleri için her yol denenmiştir. Artık, birilerinin bu çarpıklığa dur demesi; Müslümanların da silkinip kendine gelmesi gerekmektedir.

Şiddet ve terör açısından Müslüman Kültürü ile Çağdaş Batı Uygarlığına vücut veren ve onun üretmiş olduğu kültür mukayese edildiğinde ortaya çarpıcı sonuçlar çıkacaktır. Bizim geçmişimizde tarihten silinmiş Amerika'nın yerlileri, Kızılderililer yoktur. Bizim geçmişimizde soykırım yoktur; Haçlı Seferleri ve Engizisyonlar hiç yoktur. Osmanlı şemsiyesinin altından çıkan onlarca devlet, Müslüman Türk kültürünün "insan onuru"na nasıl bir değer verdiğinin açık kanıtı olarak gösterilebilir. Tuhaf olan nokta şurasıdır: Müslüman kültüründe mevcut olan şiddet damarı, Müslüman olmayanlardan çok Müslümanlara zarar vermiştir. Burada bizim dikkat çekmek istediğimiz esas mesele, şiddet ve terör açısından Batı'yı suçlamak, Müslümanları aklamak değildir; Müslümanların adeta kendilerini şiddet yanlısı ve terörist gibi hissetmelerine sebep olacak; Müslüman kültürünün şiddet ürettiğini düşündürecek bir kampanya ile karşı karşıya olduğumuz gerçeğidir. Bu kampanyanın etkisinde kalan pek çok kimse, neredeyse temel hak ve özgürlüklerin bile Batıların eliyle gerçekleşeceğine inanmaya başlamıştır. AB ile ilgili tartışmalarda, bu görüşü doğrulayacak pek çok malzeme bulmak mümkündür.

Değişimin kaçınılmaz olduğu açık bir gerçektir; ancak, birileri istediği için değil; kendi irademizle, daha iyi olmak için kendimiz değiştirdiğimiz zaman değişim gelişmeyi içinde barındırarak sağlıklı bir anlam kazanabilir. Değişime karşı çıkmak elbette mümkün değildir; fakat kendi kültürümüzü, kendi değerlerimizi değişim adına dışlamak; kendimize saygımızı yitirmek yok olmakla eş anlamlıdır. Bunun için de yapılması gereken husus, öncelikle olay ve olguları olduğu gibi, doğru olarak anlamak ve değerlendirmektir. Müslüman kültüründe de şiddet ve terör, insanın olduğu her yerde olduğu kadar vardır. Müslüman kültürü özgün haliyle şiddet ve terör üreten bir kültür olmadığı gibi, Müslümanlar da terörist değildir. Müslümanlar, Batı'nın gayri meşru çocuğu olan "küresel şiddet ve terör"ü kucaklarında bulmuşlardır. Daha ileri giderek şu gerçeğin vurgulanmasında fayda vardır: İslam dini, insan hakları, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlükler gibi yüksek değerlerin gelişmesini ve içselleştirilmesini öngören bir dindir; Müslümanların yaratmış olduğu uygarlık da, her ne kadar kök hücrelerinin üzeri kabuk bağlamış olsa da, bu gerçeğin izlerini hala bağrında barındıran bir uygarlıktır.

Öyle zannediyoruz ki, Müslümanların yarattığı uygarlığın kök hücreleri tekrar çoğalmaya başladığı zaman, bütün insanlık insan onurunun el üstünde tutulduğu, şiddetin ve terörün yeşerme imkanı bulamayacağı yeni bir uygarlıkla tanışacaktır. Bu uygarlığın beşiğinin Türkiye olmaması için hiçbir sebep yoktur.

II

İnsanlık, içinde yaşadığımız zaman diliminde, tarihte hiç olmadığı kadar şiddet ve terörden bunalmıştır. Artık, şiddet ve terör lokal olmaktan çıkmış; bütün insanlığı etki çemberi altına almıştır. Felluce'de, 8-9 yaşlarındaki minicik bir kız çocuğunun, koluna Amerikalı askerler tarafından kelepçe takılırken yüzünde donup kalan korku, sonsuza dek, bütün insanlığı rahatsız edecektir. Elinde sapanlarla taş atmaya çalışırken, İsraili askerlerin açtığı ateş sonucu vücudu paramparça olan bir arkadaşının ölümünü, ölümün anlamına en uzak olduğu bir yaşta algılamaya çalışan küçücük bir Filistinli çocuğun gözbebeklerinde birikip kalan korku, kin ve nefret, belki de İsrail'in kendisi ile birlikte bütün insanlığı felakete sürüklemesinde etkin olacak unsurların başında gelecektir. Şiddet ve terörün küresel boyut kazanması, öncelikle, şu anda kendilerini bütün dünyanın efendisi olarak gören Batı uygarlığının temsilcilerinin, farkında olmadan bindikleri dalı kesmelerinin doğal bir sonucudur. Irak'ta akan oluk oluk kan, Batı uygarlığının demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi bu uygarlığı cazibe merkezi haline getiren başat değerlerin, yine bu uygarlığın temsilcisi olduğunu iddia eden insanlar tarafından nasıl tahrip edildiğinin açık kanıtı olarak tarihe geçmiştir. Bir müddet sonra, Batılı masum/sağduyusunu kaybetmemiş insanlar da, yapılanların insanlıkla hiç bağdaşmadığını, devasa boyuttaki yanlış bilgilendirme çalışmalarına rağmen, açıkça anlayabileceklerdir.

Şiddetin ve terörün küresel bir boyut kazanması ve insanlığın geleceğini tehdit eder hale gelmesi, bir yerlerde çok ciddi yanlışların mevcut olduğunu göstermektedir. Şu anda şiddet ve terörün kaynağı olarak "İlimli" ifadesiyle "Gelişmekte Olan Ülkeler" gösterilmektedir. Nitekim Amerika, Afganistan'a ve Irak'a girerken, "terör bataklığını kurutmak" ve "demokrasi getirmek" amacıyla hareket ettiğini söylemiştir. Bu ifadelerin neredeyse eş anlamlılarını hafızalarımızı yokladığımız zaman kolayca bulabiliriz. İngiltere, Fransa, İtalya, İspanya, Hollanda gibi devletler, sömürge haline getirdikleri halkı Müslüman olan bölgelere giderken; "uygarlık" götürdüklerini iddia ediyorlardı. Sovyetler Birliği'nin 70 yılda neler yaptığı muhtemelen daha kolay hatırlanabilir. Batılılar, ayak bastıkları her yeri "şiddet ve terör bataklığına dönüştürme" konusunda gerçekten ustalaşmışlardır. Bunun en son ve çarpıcı örneği Irak'tır. Eğer ihtiyar dünyamızda, evrenin düzeni bozuluncaya kadar insanca yaşamak gibi bir niyetimiz varsa, öncelikle, "Dünyayı Kıyamete Zorlamak"tan vazgeçmek zorundayız. Böyle giderse, kıyamete gerek kalmadan, insanlar kendi kıyametlerini kendileri hazırlayacaklardır. Artık, insan olmanın onurunu benliğinin derinlerinde hisseden sağduyuyu sahibi insanların, üzerinde yaşanılabilecek başka bir dünya olmadığını hatırlamaları gerek-

mektedir. Artık, “bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın” şeklindeki düşünceler anlamını yitirmiştir; çünkü insanın ürettiği şiddet ve terör yılanı, sadece ve sadece insan yiyerek varlığını sürdürmektedir. İşin gerçeği, şiddet ve terör küresel ölçekte “insan olma onuru”nu yok etmeye başlamıştır. Üstelik, zengin-fakir, gelişmiş-gelişmemiş, okumuş-okumamış, Hıristiyan-Müslüman, dinli-dinsiz gibi ayrımlara hiç gidilmemelidir. Kıyamet, insanoğlunun “insan olma onuru”nu kaybetmesi anlamına da gelmez mi? Artık, şiddet ve terörün hedefi herkes olduğu gibi, ortaya çıkmasında da az veya çok herkesin katkısı olduğu gerçeği görülmelidir. Eğer ana hedef “insan olma onuru” ise, insan olma bilinci çözüm için iyi bir başlangıç noktası olabilir. Ancak, W. Frankl’ın dikkat çektiği, “varoluşsal boşluk”, beraberinde şiddeti, terörü, uyuşturucuyu, intiharları getiriyorsa, insanlığın yüz yüze kaldığı “anlam kaybı”nın öncelikle sorgulanmasında fayda vardır. “Varoluşsal boşluk”, Batı uygarlığının dünya ölçeğinde yayılmasıyla birlikte kitlesel bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. W. Frankl şöyle demektedir: “Her çağın kendine ait ortak nevrozu vardır ve her çağ, bununla başa çıkmak için kendi psikoterapisine ihtiyaç duyar. Günümüzün kitle nevrozu olan varoluşsal boşluk, özel ve kişisel bir nihilizm (hiççilik) şekli olarak tanımlanabilir; çünkü nihilizm, varlığın hiçbir anlamı olmadığı inancı olarak tanımlanabilir”⁶.

Şiddet ve terörün küresel boyut kazanmasının, anlam kaybının doruk noktasına ulaşması sonucu tutunacak hiçbir dalı olmayan insanların içine düştükleri “varoluşsal boşluk” ile doğrudan ilgisi vardır. Çünkü, kitle halinde şiddete yatkınlık söz konusudur. Kitle iletişim araçları sürekli şiddetle ilgili haberleri önplana çıkarttığı gibi, çocukların severek izledikleri bazı çizgi filimler bile yoğun şiddet içermektedir. İnsanların zihinleri sabun köpüğü gibi olan popüler kültürle meşgul edilince, popüler olan şiddet ve terör yeşerebilmek için uygun ortam bulmuş olmaktadır. “Varoluşsal boşluk, yirminci yüzyılın yaygın bir olgusudur. Bu anlaşılır bir şeydir; bunun nedeni, gerçek bir insan olduktan sonra insanın yaşadığı iki yönlü bir kayıp olabilir. İnsanlık tarihinin başlangıcında insan, bir hayvanın davranışlarını belirleyen ve güvence altına alan bazı hayvanca içgüdülerini kaybetmiştir. Cennet gibi, bu güvenlik de insana sonsuza kadar kapanmıştır; insan seçim yapmak zorundadır. Ne var ki buna ek olarak insan, davranışlarını yönlendiren geleneklerin hızla azaldığı son gelişme döneminde bir başka kayıpla daha yüz yüze gelmiştir. Hiçbir içgüdü ona ne yapacağını söylemez. Hiçbir gelenek ona ne yapması gerektiğini söylemez; bazen neyi arzuladığını bile bilmez. Bunun yerine ya diğer insanların yaptığı şeyleri arzular (uydumculuk) ya da diğer insanların kendisinden yapmasını istedikleri şeyleri yapar (totalitercilik)”⁷.

Hiç kuşkusuz insanla ilgili hiçbir olay ve olgu, hiçbir zaman tek bir sebebe indirgenemez. Ancak, eğer şiddet, terör ve din ilişkisinden söz edilecekse, Batılıların ayak bastıkları her yerin, şiddet ve terör için uygun yerler olarak

6 W. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. S. Budak, Ank. 1998, 121.

7 W. Frankl, aynı yer, 101.

karşımıza çıkmasını tesadüfle izah etmeye hakkımız olmamalıdır. Şiddet ve terörün küresel ölçekte yayılması, şimdilik Batılıların çıkarlarına hizmet etmektedir. Amerika; Rusya ve AB üyesi olan pek çok Avrupalı ülke, yıllarca İslam ülkelerindeki radikal örgütleri desteklemişlerdir. Türkiye’de binlerce masum insanı öldüren örgüt liderleri Batı’da özgürlük savaşçısı olarak görülmüştür. Öyleyse, şiddet, terör ve din ilişkisini iyi anlayabilmek için, Müslüman kültürünün şiddet ve terör üretmeye yatkın olup olmadığından önce, Batı kültür ve uygarlığının sorgulanmasında fayda olduğunu düşünüyoruz. Bu suçluyu dışarıda aramak anlamına gelmemektedir. Başta Amerika olmak üzere, neredeyse Batı uygarlığının temsilcisi olduğu iddiasında olan herkes, özellikle 11 Eylül sonrası İslam’ı şiddet ve terörle birlikte anmaya başlamışlardır. Bu eğer bilinçli bir davranış ise, -ki öyle olmadığını düşündürecek delil bulmak pek mümkün değildir- o zaman, Müslümanların yaşadıkları bölgeleri “terör bataklığı” olarak gören ve İslam’la şiddet ve terörü birlikte zikretmeye özen gösteren anlayışın/zihniyetin sorgulanması gerekmektedir. Çünkü bu insanlar, ısrarla “İlmüli İslam”dan söz etmektedirler. Çünkü bu insanlar, İslam’ın Batı kültür ve uygarlığına direndiği gerçeğinin altını çizmekte ve yeni bir İslam inşai için projeler yapmaktadırlar. Müslümanlar, tarihlerinde hiç olmadığı kadar ciddi bir kuşatma altındadırlar.. İşin ilginç yanı, Müslüman olmayanların çıkarlarına uygun olabilecek görüş ve düşünceler, maalesef, artık içimizden birileri tarafından dile getirilmektedir. Eskiden Oryantalistler vardı. İslam’ı ve Müslüman Kültürünü biliyorlardı. Şimdi yerli oryantalistler, ne İslam’ı ne de Müslüman kültürünü doğru dürüst biliyorlar. Tek bildikleri şey, kendilerine dikte ettirilen metinleri ulu orta piyasaya sürmek ve Müslümanların zaten yeterince karışık olan kafalarının daha da karışmasına katkı sağlamak...

Şiddet ve terörün küresel bir boyut kazanması ve insanın elinden “insan olma onuru”nu almaya başlaması modern bir olgudur. Hiç kuşkusuz eskiden de şiddet ve terör vardı. Din, belki de insanlık tarihinin başlangıcından beri, hem şiddet ve terörün ilacı olarak; hem de şiddet ve terörün meşruiyet aracı olarak işlev gördü. Ancak, tarihin hiçbir döneminde şiddet ve terör dinle bu kadar içli dışlı olmadı. Bugün insanlığın geleceğini tehdit eden şiddet ve terörde, herkesin kendi çapı oranında katkısı olduğunu söylemek pek yanlış olmasa gerektir. Herkesin payının gücü ve imkanları ölçüsünde olduğunu unutmamak gerekir. Küresel şiddet ve terör canavarının yaratılmasında ve semirmesinde en büyük payın Batılılarda olduğu hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Müslümanların da süttan çıkmamış ak kaşık olduğunu hiç kimse düşünmesin. Bu mesele, dinsel bir mesele değildir. Özünde insana özgü “güç” ve egemenlik kavgası vardır. Çağın hastalığı olan “Varoluşsal Boşluk”, bazı bölgelerdeki insanların özgürlüklerinin tehdit altında olması, insani yaratıcılığın engellenmesi, bazı insanların şiddet ve teröre yatkın olmasının ilk akla gelen sebepleri arasındadır. Şiddet ve terörle “güç” ve “egemenlik” arasındaki ilişkiyi biraz daha yakından anlamaya çalışmak konunun daha iyi anlaşılabilmesi için yararlı olacaktır.

III

Şiddet, karşıt görüşte olan insanları, ikna etme yerine, kaba kuvvetle ve zor kullanarak bir şeyler yapmaya veya belli bir fikri kabul etmeye zorlamak anlamına gelmektedir. Terörün ise, kokutmaya, yıldırma, tedhiş; cana kıyma ve malı mülkü yakıp yıkmaya, insanları kışkırtma gibi anlamları vardır. Terör, şiddetin daha çok siyasi bir amacı gerçekleştirmek için sistemli olarak kullanılması şeklinde tanımlanabilir. Terörde örgütlülük ve devamlılık söz konusudur. Terör olarak nitelenen şiddetin kuralı da yoktur.

Şiddetin ve terörün temelinde, sadece insana özgü olan “güç” yatmaktadır. İnsanın dışındaki bütün canlılar, hayatlarını programlandıkları şekilde sürdürürler. Onlarda hayatta kalabilmek, sadece içgüdülerle sağlanabilmektedir. Oysa insan, yaşayabilmenin ötesinde “daha iyi yaşayabilmek” için daha güçlü olmak gerektiğinin farkındadır. Böylece hem yaşamak derinliğine ve genişliğine bir anlam zenginliğine kavuşmakta; hem de yaşamakla güç arasındaki ilişki kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır. Doğadaki “doğal ayıklama”, doğal olarak daha güçlü olanın hayatta kalmasını sağlamaktadır. Ancak, insanın dışındaki varlıkların hiçbirisi ne zayıf olduklarının, ne de daha güçlü olduklarının farkındadırlar. Hiçbirisi, doğal programlarını zorlayarak daha güçlü olabilmek için çaba sarf etmezler. Kedinin fare ile, ya da bir ip yumağı ile oynaması arasında herhangi bir fark yoktur. Kedinin gözünde fare de, ip yumağı da aynıdır. Kedi-fare ilişkisini bir güç gösterisi olarak değerlendiremeyiz. Kedinin fare karşısındaki konumunun bir güç dengesini de yansıttığını yine insan görmekte ve anlamlandırmaktadır. Söz konusu olan insan ise, işin içine kaçınılmaz olarak mukayese girmektedir. İnsan, kendi gücünü, güç olarak hissettiği her şeyle kıyasladığı yetmezmiş gibi, Tanrı'nın gücü ile karşılaştırmaktan kaçınmayan bir varlıktır.

Hiç kuşkusuz insan için de, en temel/varoluşsal ihtiyaç hayatta kalabilmek arzusudur. Bunun için de “güçlü” olmak gerekmektedir. Ancak, bu “güç”, insanla birlikte, sadece “fizik güç” olarak anlaşılmamaktadır. İnsan, gücün ne olduğunu bildiği gibi, nasıl elde edilebileceğini, nasıl kontrol edilebileceğini; kendisi için bir tehdit oluşturan “güç”ten nasıl korunabileceğini de bilmektedir/öğrenmeye çalışmaktadır. Kısaca ifade edecek olursak, insanın elinde güç, artık çeşitlenmiştir ve çok çeşitli kaynaklardan elde edilebilmektedir. Daha da ötesi, insanlar, hemcinsleri ile işbirliği yaparak güçlerini arttırabildikleri gibi, doğadaki enerjiyi de kontrol ederek gerekli gücü elde edebilmektedirler. Gemileri denizde yüzdürebilmek için “forsa” kullanan da, yelkenleri şişirerek rüzgarın gücünden yararlanan da, buharı ve nükleer enerjiyi kullanan da insandır. İnsanın gücü, en temelde akıldan, bilgiden gelmektedir.

İnsan, hem kendi gücünün, hem de diğer insanların gücünün farkındadır. Kendi gücünü arttırmak isterken; kendisinden daha güçlü olanlardan korunmak için de birtakım çareler düşünmek zorundadır. Güçlü olan ve güçlü olduğunu bilen insanlar, bu gücün fark edilmesini, güçlü olduğunun bilinmesini istemektedirler. Öte yandan, birilerinin kendisinden daha güçlü olduğunu

bilen insanlar da, ya yeni güç kaynakları arama yoluna gitmekte; ya da güçlü olanın zayıf taraflarını keşfetmek için çaba sarf etmektedirler.

“İnsanın kendi güçlerini yaratıcı bir şekilde kullanma yeteneği onun güçlü olduğunu; kullanamaması ise güçsüzlüğünü gösterir. İnsan, akıl gücü ile olayların iç yüzünü kavrayabilir ve özünü anlayabilir. Sevme gücü ile bir insanı ötekenden ayıran duvarı aşabilir. Hayal gücü ile henüz var olmayan şeyleri gözünün önünde canlandırabilir; planlar kurabilir ve böylece yaratmaya başlar. Güçlülüğün bulunmadığı durumlarda, insanın dış dünya ile olan ilişkisi bozulmuştur ve başka insanlara, sanki nesnelere başka bir şey deşillermiş gibi egemen olmak, kendi gücünü onlara söz geçirmek için kullanmak isteğine dönüşmüştür. Başkalarına egemen olma ya da söz geçirme ölümle, güçlülük ise hayatla birlikte gider”⁸.

İnsanlık tarihi, bir yönüyle de “güç”ün ve bu “güç”ü elde edebilme ve güçlülüğü sürekli kılabilme mücadelesinin tarihidir. İnsan, gücünü artırabilme için “alet” yapmayı başarmıştır. Bugün bilim ve teknolojinin insana sağladığı güç, hem göz kamaştırıcı, hem de baş döndürücü niteliktedir. Ancak, bu “güç”ün sadece yüksek teknolojiye dayalı “fiziki” bir güç olduğu gerçeğini görmek zorundayız. Varlığını yüksek teknolojiye ve “güç”e endeksleyen ABD, bu güçle her sorunu çözebileceğine, dünyayı istediği gibi şekillendirebileceğine inanmaktadır. Bu, her ne kadar Hz. İsa adına yapıldığı iddia edilse de, bir tür Tanrılık iddiasından başka bir şey değildir. Güç, kontrol edilemediği, insan hayatını kolaylaştırabilmediği, insana hizmet ettiği ölçüde güçtür. İnsanı kontrol etmeye başlayan güç, artık insan için fayda yerine zarar getirmeye başlar. Gerçek güç, insanın kendisini kontrol edebilmesi gücüdür.

Şiddet ve terör, sonradan öğrenilmektedir; hiçbir insan doğuştan şiddet yanlısı, doğuştan terörist değildir.

IV

Şiddet ve terörle din arasında doğrudan bir bağ olduğunu söyleyebilmek pek mümkün değildir. Ancak, insanlık tarihi boyunca, iktidar/gücü elinde bulunduranlar, bunun sürekliliğini ve meşruiyetini sağlayabilmek için dini kullanmaktan hiç çekinmemişlerdir. Bu doğrultuda, dinden beslenen şiddet ve terör hep olagelmıştır. Bu durum, dinlerden çok, insanın sorunudur. Bütün dinler, en temelde insan hayatına anlam kazandırabilmek için vardır. Bu sebepten, hiçbir din, anlam kaymasının en açık tezahürlerinden olan şiddet ve terörü doğrudan desteklemez. Ancak, her dinde var olan “şehitlik”, “cihat” gibi, insanın “kendini feda etmesi” olarak yorumlanabilecek birtakım öğeler, dinin şiddetle birlikte anılmasını kolaylaştırmıştır. Aradığımız zaman, her dinde, hatta her ideolojide şiddete ve teröre açık olan bir boyut bulmak imkanı dahilindedir. Amerika’nın saldırgan tavrının arkasında “Evanjelist” bir bakış açısının yattığı bilinen bir husustur. İsrail, “Arz-ı Mev’ud”u gerçekleştirmek için uğraşmaktadır...

8 Eric From, *Erdem ve Mutluluk*, çev. A. Yörükkan, 110.

Son yıllarda, özellikle Doğu Bloku çöktükten sonra, gittikçe artan bir dozda İslam'la şiddet ve terör arasında bir bağ tesis edilmeye çalışılmaktadır. Burada öne çıkartılan öge, "cihat" ve şehitlik olmaktadır. Hemen belirtmeliyiz ki, İslam, ölümü değil, hayatı esas alan bir dindir. Her insan, Kur'an'ın "sınav" olarak nitelendirdiği iyiyi, güzeli ve doğruyu gerçekleştirebilmek için yaşamak zorundadır. Bu sınav, insanın kendini inşa etme/kendini gerçekleştirme sınavıdır. Müslüman insan, savaşa bile ölmek, şehit olmak için değil; barışı sağlamak, insanca yaşayabileceği bir ortam hazırlamak için gider; ölürse şehit olur. Şehitlik, körü körüne ölüme gitmek değildir; yaşamak için bilinçli olarak çalışırken, daha iyi yaşamak için yollar aranırken ölmektir. Bu sebepten, Kur'an, haksız yere insan öldürülmesini yasaklamıştır. Bir başkasını öldürebilmek için haklı olmak demek, insanın yaşama hakkının tehlikede olması demektir. Eğer bizim yaşayabilmemiz, bizim yaşamımızı yok etmek için çalışan bir insanın öldürülmesine bağlı ise, o zaman haklı konuma geçmiş oluruz. Hz. Peygamber, insanları savaşa gönderirken, başta çocuklar, ihtiyarlar ve kadınlar olmak üzere masum insanların öldürülmemesi gerektiğini belirtmiş; ibadet yerlerine dokunulmaması, yeşil alanların tahrip edilmemesi konusunda da uyarılarda bulunmuştur. Bu sebepten, zaman zaman gündeme gelen "canlı bomba" türü olayları, İslam açısından onaylamak mümkün değildir. Çünkü, bu tür olaylarda, insanların bile bile ölmesi ve pek çok masum insanın hayatını kaybetmesi söz konusudur. İslam, savaş esnasında bile, sadece savaşanların öldürülmesine izin verir; masum insanların her ne sebeple olursa olsun öldürülmesi İslam'a uygun bir davranış değildir.

Cihat, Müslümanların başta yaşama hakkı ve özgürlük olmak üzere temel hak ve özgürlükleri tehlikeye girdiği zaman yapılmasına izin verilen savaştır. Kur'an açısından bakıldığında zaman, Müslümanlar, başka dinlere mensup olan insanları Müslüman yapmak için asla onlarla savaşamazlar. Çünkü "dinde zorlama yoktur" (Bakara, 256). Ganimet için savaşamazlar; çünkü başkasına ait olan bir şey haramdır. İslam'da esas olan, savaş değil; barıştır. Savaş, sadece yüksek güven kültürünün yaratılabileceği barış ortamının sağlanabilmesi için yapılır. Nitekim Hz. Peygamber'in döneminde yapılan savaşlar dikkatle değerlendirilirse, onların en temelinde, Müslümanların temel hak ve özgürlüklerini teminat altına almak, güvenli bir ortam sağlamak ve barışı tesis etmek gibi yüksek amaçlara yönelik olduğu görülebilir.

Hz. Peygamber, bir savaş dönüşü, "küçük cihat bitti, şimdi sıra büyük cihattadır" buyurmuşlardır. Büyük cihat, insanın yaratıcı yeteneklerinin, Kur'an'ın "salih amel" dediği iyi işlerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda kullanılmasıdır. Büyük cihat, "güç"ün kontrol edilmesidir. Büyük cihat, öfkeye mağlup olmamak; barış içinde yaşamayı başarmaktır.

İslam'ın şiddet ve terörle özdeşleştirilmeye çalışılması, çok yönlü olarak şiddet ve terörün yayılmasına ve kökleşmesine hizmet etmektedir. Şöyle ki, bu tür davranışları İslam'a saldırı olarak algılayan Müslümanlar, şiddete daha açık hale gelmektedirler. İnsanlar, hiçbir zaman, kutsal saydıkları varlıklara, değerlere saldırılmasını hoşgörü ile karşılamazlar. Böylece, farklı dinlere

mensup insanlar arasında su sızdırmaz duvarlar oluşur; bir arada yaşamayı mümkün kılacak uzlaşılı kültürünün yaratılabileceği ortam asla gerçekleştirilemez. Öte yandan, İslam'ın, insana hayat veren, yüksek güven kültürünün yaratılmasını, insanın yaratıcı yeteneklerinin önünün açılmasını sağlayacak olan "anlam" boyutu, tepkisel tavırların gölgesinde kalmaya mahkum olur.

Küresel boyut kazanan şiddet ve terör, artık bütün insanlığın en önemli sorunlarından birisidir; çünkü insanın "insan olma onuru" yok edilmektedir. Bu işi İslam'la veya Müslümanlarla irtibatlandırmaya çalışmak, iyi niyetten yoksun olmanın ötesinde, insanoğlunun dünyadaki serüvenine son vermek anlamına gelmektedir. Çünkü küreselleşme, iyi, doğru ve güzel olan işlerin de; şiddet ve terör gibi insan olma onurunu yok eden kötü işlerin de, bütün insanlığı derinden etkilemesi gibi bir sonuç doğurmuştur. Artık, başkalarının kötülüğüne, başarısızlığına, mutsuzluğuna dayalı bir barış ve mutluluk dönemi diye bir şey söz konusu değildir. İşte bu gerçeği, Batı uygarlığının temsilciliğine soyunan ülkelerin çok iyi anlaması gerekmektedir. Şimdiye kadar, Batı'nın refahı ve mutluluğu, "öteki"nin sefaletine endekslenmişti. Küreselleşme, "öteki"ne rağmen mutluluk imkanını ortadan kaldırmıştır.

Şiddet ve terörün küresel bir boyut kazanarak insanlığın geleceğini tehdit etmesi, bu süreçte Batılı başat değerlerin Batılılar tarafından tahrir edilmesi, Batı uygarlığına vücut veren temel paradigmanın sorgulanması zamanının geldiğini göstermektedir. İnsanlığın daha insani bir insan, tabiat, bilim ve teknoloji anlayışına ihtiyacı vardır. Bilim ve teknoloji alanındaki göz kamaştırıcı başarılarla rağmen, insanların büyük çoğunluğu açlık sınırının altında yaşamaktadır. İhtiyar dünyamız, her an patlamaya hazır barut fıçısına dönmüştür; silahlanma yarışı bütün hızıyla devam etmektedir. Yüksek teknolojiye sahip olan ülkeler, icat ettikleri modern ölüm makineleri ile övünmektedirler. "Güven" konusunda ciddi bir anlam kayması yaşandığı için, bir türlü "yüksek güven kültürü" yaratılamamakta; ya da güvenliğin sadece yasalarla, polisiye tedbirlerle sağlanacağı zannedilmekte; insanlar her geçen gün daha tedirgin, daha güvensiz ve korku dolu hale gelmektedirler. Öyleyse, küresel şiddet ve teröre, küresel ölçekte çözüm aramaktan başka çıkar yol yoktur. Bunun için de, bir şekilde "yüksek güven kültürü"nü yaratılması, dünya ölçeğinde yaygınlaştırılması ve samimiyetle içselleştirilmesi gerekmektedir.

İnsanın insanca yaşayabilmesi için gerekli olan "yüksek güven kültürü", aynı zamanda, insanın yaratıcı yeteneklerinin etkin kılınmasının da olmazsa olmaz koşuludur. İnsanı insan yapan böylesi değerlerle yüklü bir kültürün yaratılamadığı, sevgiden yoksun ortamlar, insanları şiddete ve teröre yatkın hale getirebilir. Sevgiyi ve saygıyı yaşayarak öğrenemeyenler, doğal olarak kini, nefreti ve şiddeti daha kolay öğrenebilirler. Yaratıcılığın engellenmesi, güvensizlik, kaybedecek hiçbir şeyi olmamak, yoksulluk şiddet ve terörün tetikleyicilerinin başında gelmektedir. İşin içinde güçlü motivasyon kaynağı olan birtakım "ödüller" de varsa, köklü bir anlam kayması yaşanır ve şiddet ve terör, doğal, sıradan bir olay olarak algılanabilir. Engellenme duygusu ve

ödül birlikte olduğu zaman, şiddetin terörün genişliği ve derinliği daima artacaktır.

İnsanların insanca yaşayabilmeleri, yüksek güven kültürü yaratmadaki başarılarına bağlıdır. Bu ise, ancak içinde bulunulan ortamın insanı insan yapan yüksek evrensel değerlere duyarlı; sevgi ve saygının içselleştirildiği; dürüstlüğü, adaletin yaşam biçimi haline geldiği; hukukun üstünlüğünün, insan hak ve özgürlüklerinin genel kabul gördüğü bir ortam olmasına bağlıdır. Bütün dinlerin, bir şekilde “adalet”i önplana çıkartması üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Çünkü, adalet olmadan, ne yüksek güven kültürü yaratılabilir; ne de insanın yaratıcı yeteneklerinin önü açılabilir. Daha da ötesi, adalet olmadan hiçbir şey olmaz. Kant’ın dediği gibi, “Tanrı’nın tüm gücü adaletin yanında yer alır”.

Eğer, insanlığın geleceğini tehdit edilen küresel şiddet ve terör önlenmek isteniyorsa, insan yaşamı, insan özgürlüğü evrensel ölçekte güvence altına alınmalıdır. Bütün canlılar gibi insanın da en temel çabası, hayatta kalabilme arzusunda düğümlenir. Yaşam tehlikeye girdiği zaman, her türlü ölçü devre dışı kalır. Her insan, her ne pahasına olursa olsun, yaşamak ister. Bu demektir ki, insanın varlığı söz konusu olunca, şiddet de, terör de, kolayca akla uygun hale getirilebilir; varlıkları tehlikede olan insanlar, hayatta kalabilmek için, akla gelebilecek her yolu denerler. Küreselleşme, tehdit algılamasını da, güven algılamasını da küresel boyuta taşımıştır. Dünyamız ise, zannettiğimizden daha fazla küçülmüştür.

V

Şiddet ve terör, belki de insanın madde üzerinde tasarruf gücü olduğunu fark ettiği andan beri mevcuttur. Ancak, tarihin hiçbir döneminde küresel bir boyut kazanmamıştı. Şiddet ve terörün küresel boyut kazanması ve insanlığın geleceğini tehdit etmesi, bize, bilim ve teknolojinin gücünü arkasına alan insanoğlunun hırsının ve açgözlülüğünün ne boyutlara ulaşabileceğini de göstermektedir. Modernitenin ve aşırı sekülerleşmenin beraberinde gelen “varoluşsal boşluk”, insanları Nihilizme ve anlamsızlığa sürüklemektedir. Batı uygarlığının küresel ölçekte yayılması, ya da dünyanın Batı uygarlığının temsilcisi olduğunu iddia eden devletlerin egemenliğine mahkum olması, bütün insanların ciddi bir anlam kayması yaşamasına sebep olmaktadır. İnsanlar, hayatın anlamı konusunda çok ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Şiddet ve terörün küresel ölçekte etkin olmasının en önemli sebeplerinden birisi bu anlam kaybı ve anlam kaymasıdır. Kanaatimizce, İslam’ın şiddet ve terörle özdeşleştirilmeye çalışılması da, bu anlam kaybının kökleştirilmeye ve yaygınlaştırılmaya çalışılmasından başka bir şey değildir. Burada, “madem ki ölüyorum; öyleyse benimle birlikte her şey de yok olmalı” şeklinde kötü bir düşünce biçiminin gizli olduğu da akla gelmiyor değil...

Küresel şiddet ve terör, her ne kadar şimdilik Gelişmiş Ülkelerin çıkarlarına hizmet eder görünüyorsa da, aslında insanın “insan olma onuru”nu yok etmektedir. Öyleyse, şiddet ve terörle yapılacak mücadele, insanın “onur”

mücadelesinden başka bir şey değildir. İnsanoğlu "onur"unu kurtaracaksa, bu ancak, doğru, güvenilebilir, sağlam bilgi ile sağlanabilir. Kısaca, bize bu sorundan çıkış yolunu, yine bilim gösterecektir. Ancak bu bilim, dogma haline getirilmiş olan bilim değil; insan ürünü olan, bilgi üretim yöntemi/metodolojisi açık seçik olan, olay ve olguları anlaşılabilir ve açıklanabilir hale getiren, daha insani bir bilim olacaktır. Böylesi bir bilimin sağlıklı bir şekilde etkin olabilmesi için dinle işbirliği yapması gerektiğini de unutmamak gerekir. Çünkü, tek başına, değerlerden yoksun bir bilim ve teknoloji, çoğu zaman tahrip edici olmaktadır.

Şiddet ve terörü dinle irtibatlandırmak hiç kuşkusuz yanlıştır; ancak, insanlığı bu beladan kurtarabilmek için dinden yardım almaktan başka çıkar yol yok gibidir. Çünkü, insanoğlu, dini dışladığı zaman, hayatın anlamını yakalama imkanını da kaybetmiş olmaktadır. Anlamsızlık şiddet ve terörü beslediğine göre, dinin insan hayatına anlam kazandıran boyutunun öne çıkması, ciddi bir çözüm getirebilir.

İşin gerçeği, din, insanlık tarihi boyunca, insanlığın doğal akışında daima etkin olmuş; hatta bu akışa ciddi olarak damgasını vurmuştur. Yapılan araştırmalar, tarihte, bütünüyle dinden uzak bir toplumun mevcut olmadığını; toplumun olduğu her yerde, mutlaka din olgusunun da kendiliğinden var olduğunu ortaya koymuştur. Bugün gelinen noktada, dinin yeniden ön plana çıkmış olması, din olgusunu dışlayarak, ya da görmezlikten gelerek herhangi bir şey yapmanın pek mümkün olamayacağını göstermektedir. Daha da ötesi, insanlık, daha insani bir uygarlık arayışının içine girmiştir.

İnsanoğlu, "anlam arayışı"na cevap verecek; inanma ihtiyacını karşılayacak; hırsını dizginleyecek; açgözlülüğün zararlarını hiç olmazsa en aza indirecek; insan onurunu koruyacak; insanca yaşayabileceği çevreyi ve ortamı oluşturmasına katkıda bulunacak, sevginin, saygının ve hoşgörünün yaşam tarzı olarak algılandığı bir "din" in özlemi ile yanıp tutuşmaktadır. Bu kutsal arayışa cevap verebilecek yegane "din" İslâm'dır. Ancak, bunun, gelenekle bütünleşmiş, Kur'ânî temelleri görülemez hale gelmiş bir din anlayışı ile sağlanabileceğini söyleyebilmek pek mümkün değildir. Günümüz koşulları Müslümanları, İslâm'ı "Vahy"i merkeze alarak yeniden anlamak gibi, ciddi ve anlamlı bir sorumlulukla karşı karşıya getirmiştir. Bu sorumluluğun gereklerinin yerine getirilmesi, belki de insanlığın muhtaç olduğu yeni bir uygarlık anlamına gelecektir. Bu yeni İslam anlayışının, küresel boyut kazanan şiddet ve terör için ilaç niteliği taşıyacağına inandığımızı belirtmekte yarar vardır.